

Budapesttől Los Angelesig

Berend T. Iván 90 éves

Berend Tibor Iván, a világhírű magyar történész 1930. december 11-én született Budapesten. Életének első hét évtizede a 20. század változatos, sokszor viharos, időnként tragikus, máskor reményteljes eseményei között, utóbbi húsz éve pedig már az új kihívásokkal terhes 21. században telt el.

Hosszú, eseménydús, gazdag és sikeres élete, pályafutása felidézésre, méltatásra érdemes, tanulságos és elismerésre méltó. A budapesti Éghajlat Kiadó dicséretes vállalkozással és remek időzítéssel a jubileumi születésnap előtt jelenteti meg Berend T. Iván *Élj érdekes időkben!* című esszékötetét, amely 2017 és 2019 között született írásait gyűjti össze. A kötet előszavában a szerző összegzi gazdag és hosszú életpályáját. Nála hitelesebben és alaposabban aligha lehetne bemutatni munkásságát, ezért szó szerint idézem az előszó egy részletét.

„Élj érdekes időkben! – mondja a kínai átok. S én valóban érdekes korban éltem, megjártam börtönöket, német-náci haláltáborot, éltem rettenetesen szegény és félelmetes években, de két egyetemen is tanulhattam közgazdaságtant és történelmet. Munkás és sikeres éveket éltem, voltam egyetemi rektor és a Magyar Tudományos Akadémia, valamint a Nemzetközi Történelemtudományi Bizottság elnöke. Európa és Amerika hat tudományos akadémiaja tagjai sorába választott.

Mégis 60 évesen új életet kellett kezdenem egy másik országban, más nyelven és más egyetemi rendszerben tanítva, mint korábban.

Történelmi munkásságom ott húzódik minden eredményem mögött; s ez 66 év magyarországi és amerikai egyetemi tanítási munkában, tanítványok ezreiben és 35 könyvben öltött testet, melyeket történészként, gazdaságtörténészként írtam.”

Mire ez a köszöntő méltatás megjelenik, Berend T. Iván publikációs listája már 40 könyvet foglal magában, hisz még ebben az évben megjelennek legújabb könyvei, közöttük az Európai Unió történetét feldolgozó monográfia is.

E sorok írója pályafutása során különböző időszakokban és minőségben került kapcsolatba Berend T. Ivánnal. Életem és pályám nagy ajándéka, hogy megismerhettem ezt a kivételes tudású, nagy formátumú tudóst és nagyszerű embert.

Egyetemi hallgatóként diákja voltam a közgazdaság-tudományi egyetemen, élvezhettem remek előadásait s azt a nyitott szellemet, amelyet rektorként ő honosított meg a közgázon. Neki köszönhetem, hogy külső óraadóként először címzetes docensi, majd egyetemi tanári címet kaptam, és évtizedeken át taníthattam az egyetemen.

Később, már Akadémia-elnöki minőségében, az MTA gazdálkodásának, finanszírozásának és fejlesztéseinek menedzselése miatt kerültünk szorosabb kapcsolatba, mivel ezt a feladatot a pénzügyminisztériumban évekig én láttam el.

A Németh-kormány pénzügyminisztereként jól ismertem munkásságát, amit a kormány tanácsadó testületének vezetőjeként, illetve az akadémiai szakvélemények, programok képviselőjeként végeztem.

Paradox módon 1990 után, már amerikai emigrációja idején tisztelt meg barátságával, ami ma is gazdagítja életemet. Mindez talán érthetővé teszi, hogy amikor köszönhetem őt 90. születésnapján, és méltathatom munkásságát, vállaltan elfogult vagyok, nem tudom és nem is akarom személyes kötődésemet háttérbe szorítani és a szenttelen objektivitás látszatát kelteni.

I.

14 évesen a veszprémi és komáromi börtönök után a dachau koncentrációs táborba deportálják. Családjának nagy része nem éli túl a vészkorszakot. Ő elszenvedti a láger poklának minden fizikai és pszichés megpróbáltatását, megalázását, és csodával határos módon – végletesen legyengült állapotban, tifuszban szenvedve – éri meg 1945-ben a tábor amerikai felszabadítását.

Hosszas kezelések és karantén után kalandos úton térhet haza Budapestre. (Legújabb esszékötetében érdekes párhuzamot von az 1945-ös, illetve a Covid-járvány miatt vállalt önkéntes karantén között, rámutatva, hogy aki át- és túlélte a földi purgatóriumot, annak a kényelmetlen korlátozásokkal járó mai élethelyzet nem jelent komoly megpróbáltatást.)

Középiskolai tanulmányait a Pesti Izraelita Hitközség Gimnáziumában végzi. Itt találkozik későbbi élete és pályafutása meghatározó egyéniségével, az iskolateremtő, zseniális történésszel, Pach Zsigmond Pállal – aki először tanára, majd mentora és kollégája lesz. Neki köszönheti, hogy barátjával és iskolatársával, Ránki Györggyel együtt életre szólóan megszeretik a történelmet, és tudós történésszé válnak.

Különleges kapcsolat az övék, hiszen Pach Zsigmond Pál a gimnáziumi évek után 1952-től 1991-ig a közgazdaság-tudományi egyetemen annak a gazdaságtörténeti tanszéknek a professzora, ahol Berend T. Iván először tanársegéd, majd egyetemi tanár és tanszékvezető lesz – később rektorként egy ideig főnöke is egykori mesterének. Nem véletlen, hogy önéletrajzi munkáiban, interjúiban mindig hálával és szeretettel emlékezik meg tanáráról, mentoráról.

Ennek a közös alkotómunkának az eredménye, hogy Ránki Györggyel együtt példátlan gyorsaságú és színvonalú tudományos karriert érnek el.

Iván érettségi után két egyetemen is – a Magyar Közgazdaságtudományi Egyetemen és az Eötvös Lóránd Tudományegyetemen történelem szakán – diplomázik.

1957-ben egyetemi doktori címet szerez, majd még ugyanebben az évben a történet-tudományok kandidátusa lesz. 1962-ben védi meg nagydoktori értekezését, 1973-ban az Akadémia levelező, majd 1979-ben rendes tagjává választják, 1985 és 1990 között pedig a tudótestület elnöke. 1964-ben kap egyetemi tanári címet a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem gazdaságtörténeti tanszékén, amelyet 1967-től 1986-ig vezet. 1973-tól 1979-ig az egyetem rektora.

Berend T. Ivánnak elvülhetetlen érdemei vannak abban, hogy a közgáz kiemelkedő, nyitott szellemi műhellyé válik, amely túllép a marxi ortodoxián éppúgy, mint a korlátolt, belterjes és centralizált szocialista gazdaságpolitikai modellen. Támogatja és szerephez juttatja a közgazdaság-tudomány legjobb koponyáit, kinyitja az egyetem kapuit a külső szakértők, az elméleti és a gyakorlati szakemberek előtt.

Az egyetemen az oktató- és kutatómunkában egyaránt alkalmazzák a legújabb elméletek eredményeit, a közgáz katalizátorszerepet játszik a gazdasági mechanizmus reformjának előkészítésében, a tervgazdasági rendszer lebontásában, a piaci átmenet előkészítésében. Nem véletlen, hogy a magyar gazdaság irányításában a „Dimitrov téri fiúk” meghatározó szerepet játszanak, vezető posztokat töltenek be az államparátusban éppúgy, mint a gazdaság kulcspozícióiban.

1961-ben kollégájával és barátjával, Ránki Györggyel megosztva Kossuth-díjat kap három, közösen írt könyvükért. 1955-ben publikálják feltáró munkájukat, amely Magyarország gyáriparának kialakulását mutatja be az első világháború előtt és alatt.

1958-ban jelenik meg az Akadémiai Kiadónál a Magyarország gyáripara a második világháború előtt és a háború időszakában, 1933–1944 című, valamint a Kossuth Kiadónál A monopolkapitalizmus kialakulása és uralma Magyarországon, 1900–1944 című kötetük. Ezek a munkák tárják fel először történelmi összefüggésekben a magyar ipar 19–20. századi fejlődését, eredményeit és torzulásait.

Ránki Györggyel együtt 12 kötetet jegyez. Közülük néhány megkerülhetetlen forrásmunkája a magyar gazdaságtörténetnek. 1969-ben jelenik meg a budapesti Közgazdasági és Jogi Könyvkiadónál Közép-Kelet-Európa gazdasági fejlődése a 19–20. században című munkájuk. 1972-ben ugyancsak a Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó adja ki A magyar gazdaság száz éve című hatalmas monográfiájukat.

Egyedül írt gazdaságtörténeti könyvei közül kicsit önkényesen emelek ki hármat, amelyek az oktatásban és kutatásban egyaránt nélkülözhetetlenek: A szocialista gazdaság fejlődése Magyarországon, 1945–1975 (Kossuth, 1979), a Válságos évtizedek – Közép- és Kelet-Európa a két világháború között (Gondolat, 1982), A magyar gazdasági reform útja (Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1988).

Röviden summázva Berend T. Iván gazdaságtörténeti munkáit, teljes joggal állíthatjuk, hogy azok nélkül nem ismerhető és nem érthető meg a magyar, valamint a közép- és kelet-európai gazdaságok 19–20. századi története és fejlődése. Kiemelkedő munkásságának nemzetközi elismerése sem marad el. 1986 és 1994 között a Nemzetközi Gazdaságtörténeti Társaság alelnöke, 1990 és 2000 között pedig a Nemzetközi Történelemtudományi Bizottság alelnöki, majd elnöki tisztségét tölti be.

Berend T. Iván tudományos és oktatómunkája mellett különböző tisztségekben meghatározó szereplője, alakítója az 1960 és 1990 közötti magyar társadalmi-gazdasági

fejlődésnek is. Részben egyetemi kollégáival (többek között Nagy Tamással, Erdős Péterrel és Erdős Tiborral), részben különböző szakmai és munkabizottságok tagjaként részt vesz az 1968-as mechanizmusreform előkészítésében, aktívan támogatja Nyers Rezső politikai törekvéseit.

II.

A Magyar Tudományos Akadémia elnökeként konstruktív együttműködésre törekszik a mindenkori kormánnyal, elemzésekkel, kutatásokkal, szakmai javaslatokkal segíti a döntések előkészítését. Az Akadémia elnökeként 1989–1990-ben elvállalja a Minisztertanács tanácsadó testületének vezetését, így közvetlenül is segíti a Németh-kormány működését. Ebből az időszakból két nagy jelentőségű munkát emelek ki.

1988-ban az ő vezetésével dolgozza ki egy szakértőcsoport azt a hároméves gazdaságpolitikai programot, amely felvázolja a szükséges gazdasági reformokat, a gazdaság piacosításának, többek között a privatizációnak a programját. Erre épül az a hároméves terv, amely megalapozza a békés politikai átmenet, a rendszerváltás gazdasági feltételeit. Ennek a munkának az egyik elágazása az a program is, amelyet a Kék Szalag Bizottság dolgoz ki Berend T. Iván társelnökségével. (Az már más kérdés, hogy az Antall-kormány politikai megfontolásokból eltér ettől a programtól, és brutálisan megnöveli a gazdasági transzformáció társadalmi-gazdasági terheit.)

A bős–nagygyarosi vízlépcső építése gazdasági és politikai szempontból egyaránt az egyik neuralgikus pontja a rendszerváltás előkészítésének. Politikai értelemben az ellenzéki és civil mozgalmak szimbóluma, gazdasági szempontból pedig ellentmondásokkal terhes program. A gazdasági, ökológiai, vízgazdálkodási, környezetvédelmi és hajózási célok számos ponton ütköznek egymással, ennek megfelelően a szakértői vélemények is eltérnek. A kormány felkérésére az Akadémia hatástanulmányokat, szakértői anyagokat készít. Ezek feltárják a beruházás előnyeit és hátrányait, kockázatait és perspektíváit. Bemutatják, hogy a Duna tartós és biztonságos vízellátása, hajózhatósága miatt valamilyen kompromisszumos beavatkozás elkerülhetetlen. Több alternatívát is felvázolnak, de tartózkodnak a politikai állásfoglalástól. A döntést a kormányra bízzák. A szélsőségesen átpolitizált beruházási programot a kormány leállítja, és ezzel elodázza a probléma megoldását.

Berend T. Iván az Akadémia elnökeként 1988–1989-ben az MSZMP Központi Bizottságának is tagja. A KB az 1956-os események feltárására és értékelésére történész-munkabizottságot alakít Berend T. Iván vezetésével. A kiváló történészekből álló bizottság megvizsgálja az akkor már hozzáférhető levéltári dokumentumokat, forrásmunkákat, és ennek alapján egy részletes, 90 oldalas jelentést készít a KB-nek. Ebben szakít 1956 egyoldalú és hamis ellenforradalmi minősítésével, és megállapítja, hogy a kibontakozó tömegmozgalom döntően a diktatórikus Rákosi-rezsim és a szovjet megszállás elleni népfelkelés volt. Ennek a nyilvánosság elé tárásával azután Pozsgay Imre megelőzte a munkabizottságot, azt a látszatot keltve, hogy a népfelkelés-minősítés az ő politikai bátorságának és éleslátásának gyümölcse.

III.

A rendszerváltás gyökeres fordulatot hozott Berend T. Iván életében és pályafutásában. Második elnöki ciklusára készült az Akadémián, s a Szentágotthai János vezette jelölőbizottság továbbra is őt jelölte elnöknek. Az előző években több ajánlatot is kapott külföldi, elsősorban amerikai egyetemektől. Nemzetközi tevékenysége és munkássága kitűnő ajánlólevél volt világszerte. Berend T. Iván azonban nem tervezte, hogy elmegy Budapestről. Az Akadémia elnökeként fontos, megbecsült munkát végezhetett, alkotó módon vett részt a szocialista rendszer reformjának és megváltoztatásának előkészítésében – ahogyan azt többször is nyilatkozta, itthon jól érezte magát. Az ordas politikai eszmék azonban ezúttal is közbeszóltak.

1990-ben a kormánykoalíciót irányító MDF szélsőségesen nacionalista, neonáci, antiszemita nézeteket valló egyik vezetőjének megnyilatkozásai, beszédei, a Demokrata című lapban publikált írásai, programelképzelései kiváltották számos demokrata értelmiségi tiltakozását. Berend T. Iván nyilvánosan is elítélte ezeket a vérgőzös, gyűlölködő, uszító nézeteket.

Antall József akkor még nem tudta kiszorítani vagy legalábbis pacifikálni a szélsőséges nézetek képviselőit. Arra kérte Berend T. Ivánt, hogy vonja vissza elítélő véleményét. Ez elfogadhatatlan volt Berend számára. Pontosan tudta, hisz átélte, személyesen is megszenvedte annak a politikának a kegyetlenségét, amely engedi, sőt támogatja a sovíniszta nacionalizmust, a megbélyegző, kirekesztő antiszemitizmust, a politikai gyűlöletkeltést, ellenségképzést. Lemondott jelöltségéről, hazai tisztségeiről, és ha nehéz szívvel is, de elfogadta a Los Angeles-i Kaliforniai Egyetem (UCLA) meghívását, és 1990-ben kivándorolt Amerikába.

Hatvanévesen egy új országban, úgyszólván a nulláról indulva, egy csodálatos új karriert épített, nagyszerű pályát futott be. 1990-ben az UCLA történelemprofesszora lesz, 1993-tól 2005-ig az UCLA Európai és Orosz Tanulmányok Központjának igazgatója. 25 évig, 2015. évi nyugdíjba vonulásáig tanít az UCLA-n, 2015-ben az Amerikai Tudományos és Művészeti Akadémia tagjává választják.

Oktató- és tudományos munkájának gerincét továbbra is Kelet-Közép-Európa alkotja, de új irányként ez kiegészül az összeurópai gazdaság elemzésével, amely már kiterjed a 20. század végének és a 21. század elejének vizsgálatára is. Kutatási területe kibővül az Európai Unió történetének és fejlődésének elemzésével. Publikációi is felölelik ezt a tágabb tematikát. Előadásai, kurzusai népszerűek, egyre többen választják őket, diákjai és kollégái körében egyaránt megbecsülésnek örvend.

Az UCLA legendás Európai és Orosz Tanulmányok Központjában sok egykori kollégájának, munkatársának ad alkalmat arra, hogy ott előadást tartsanak, izgalmas vitákon vegyenek részt.

Az első amerikai évtől minden nyáron hazalátogat, tartja a kapcsolatot az óhazában élő kollégáival, barátaival. Glatz Ferenc meghívására előadásokat is tart a Történettudományi Intézetben és – Vizi E. Szilveszter meghívására – a Mindentudás Egyeteme televíziós előadás-sorozatban is.

Fájó dereka miatt 2010 után már nem vállalja az óceánon túli utazást, csak elektronikus csatornákon tart kapcsolatot az óhazával. Szerencsére és mindannyiunk

javára egyre több interjút ad magyar médiumoknak, kifejti véleményét, megosztja tapasztalatait az érdeklődőkkel, írásai is megjelennek az ÉS-ben, így vissza-visszatér a magyar szellemi életbe.

IV.

Ha túllépek Berend T. Iván történészi, gazdaságtörténészi teljesítményén, és közgazdasági munkásságát vizsgálom, számos izgalmas, vitára ingerlő, továbbgondolásra készítő elemre lelek. Elveti a szabadpiac fundamentalista tiszteletére építő neoliberais elméleteket. Munkáiban a szélsőséges, mindenre kiterjedő piaci verseny polarizáló hatását csillapító, szabályozott piac mellett száll síkra, annak működését tartja hatékonynak. Számos előadásában Polányi Károly szabályozott piaci elméletét citálja, nem kis megrökönyödést kiváltva hallgatóiból és olvasóiból a neoliberális *mainstream* idején. Más megközelítésben Hayek helyett inkább Keynes, Friedman helyett például Samuelson és Stiglitz nézeteit osztja.

Alaposan elemezi az Európai Unió működését, illetve a kialakulásához vezető fejlődés lépcsőfokait. A társadalmi-gazdasági fejlődés eddigi csúcsteljesítményének, legjobb modelljének tartja a második világháborút követő évektől kibontakozó jóléti államot, amely számos európai országban sikeresen ötvözi a parlamentáris demokrácián nyugvó jogállamot a szabályozott piaci mechanizmusokat kiegészítő, védőhálót nyújtó, szolidaritásszellemű állami újraelosztással.

Érdeklődéssel és kritikusan szemléli a 21. század első éveiben újjászülető protekcionizmust, a nacionalista demagógiára építő bezárkózást, a manipulált tömeg- és médiademokrácia vadhajtásait. Pontosán látja a globalizálódó világgazdaság történelmi jelentőségét, hatalmas eredményeit, de nem hallgatja el azok gazdasági, társadalmi, politikai kárait sem. Ebben az összefüggésben vizsgálja az Egyesült Államok, Kína, Oroszország és az Európai Unió fejlődését, politikájuk, gazdasági pozícióik változását.

Új könyvében feltárja az új, populista diktátorok, valamint demagóg manipulátorok politikájának mozgatórugóit, hátrányos következményeit, veszélyeit. Munkáiban úttörő és hiteles magyarázatot ad a leegyszerűsítő történelmi determinizmus, illetve a történelmi folytonosság közötti alapvető különbségre. Elveti a dogmatikus marxi determinációelméletet, ugyanakkor síkra száll a történelem folytonossága mellett. „A múltat nem lehet végképp eltörölni” – említi több munkájában is –, hanem meg kell ismerni, és hatásait feltérképezve felhasználni a jelen alakításában és a jövő formálásában.

A történelem nem ér véget a liberális demokrácia és a globalizált világgazdaság dominanciájával – veti el Fukuyama nézeteit, de nem is a Huntington által vizionált világnézeti háborúk eszkalációja jelenti bolygónk jövőjét. Optimista marad napjaink fenyegető veszélyei ellenére is, hiszen történészi munkájának eredményei, tapasztalatai igazolják: a világ és az emberiség képes megújulni, s eddig túljutott a legsúlyosabb történelmi, gazdasági kataklizmákon is.

Figyelemmel kíséri a mai világ tudományos sztárjainak, celebjeinek munkásságát is, és nem hagyja kritika nélkül gyakorta leegyszerűsítő vagy szelektív, manipulált

nézeteiket. Elsősorban a sztár(olt) közgazdászok, történészek, filozófusok munkáit elemezi. Vitacikkei, szellemes argumentációi segítenek eligazodni Thomas Piketty, Yuval Noah Harari vagy Nouriel Roubini sokszor vitatható írásaiban. A kortárs történészek közül talán legnagyobb hatást kollégájának és barátjának, Eric Hobsbawm-nak a munkái gyakoroltak rá.

Napjaink turbulens eseményei, kiszámíthatatlan változásai a tudósok számára is új kihívást jelentenek. Nagy a kísértés, hogy a figyelmet felkeltő, szenzációs víziókat tárjanak a közvélemény elé, témát adva ezzel a tudományos és a közbeszédnek. A különböző prognózisok, a bombabiztos jövőkép többnyire menekülés a valóság megismerése elől – csapda, amely szerzőjét és olvasóját egyaránt foglyul ejti. Berend T. Iván nem enged a kísértésnek: tudományos alaposággal analizálja a múltat és a jelent, következtetéseket von le, kérdéseket tesz fel, a jövő lehetséges forgatókönyveit vizsgálja. Nem ad recepteket, csalhatatlan megoldásokat. Munkáit a tudós felelőssége teszi hitelessé. Hallgatói, vitapartnerei, kollégái gyakran teszik fel az obligát kérdést: Mi lesz a jövőben? Berend T. Iván kedvenc és frappáns válasza ilyenkor: „A választ nem tudom, de sokat tudnék róla beszélni...”

V.

Berend T. Iván nem tartozik a bezárkózó, elefántcsonttoronyban ülő, magukat csalhatatlannak tartó tudósok közé. Képes arra, hogy kritikusan szemlélje saját nézeteit, munkáját, tévedéseit. Több önéletrajzi ihletésű könyvében, interjújában enged betekintést életébe, felfogásának, nézeteinek, értékrendjének változásába, módosulásába. Ezekből kiderül, hogy képes az önbírálatra és önkorrekcióna is – ami bizony kevés nagy egyéniség sajátja.

Különösen három könyvét szeretném kiemelni, amelyekben összegezi életének és pályafutásának tapasztalatait, szembenéz tévedéseivel, hibáival, vállalva azokat és a levont tanulságokat egyaránt.

1997-ben adta ki a Kulturtrade Kiadó A történelem, ahogyan megéltem című önéletrajzi kötetét. Ebben többek között számot vet politikai szerepvállalásának okával és tapasztalataival is. Számos kortársához hasonlóan a náci fasizmus embertelensége, a második világháború borzalmi, a nyilas rémuralom pusztításai után törvényszerűen jut el a baloldali mozgalomhoz, és lesz 16 évesen a kommunista párt tagja. Őszinte lelkesedéssel és meggyőződéssel vesz részt az új, hite és szándékai szerint jobb világ építésében. Személyes élményei, a tehetségének kibontakozását segítő környezet erősítik szándékait.

A rendszer torzulásait, a diktatúra kiépülését és kegyetlenségét fokozatosan ismeri fel és érti meg. Az egyetemen Nagy Imre előadásait is hallgatja, és lesz az 1953-as gazdasági-politikai korrekció támogatója.

Történészként tisztában van a világpolitika realitásaival, Magyarország korlátozott lehetőségeivel. Pontosan tudja, hogy mit jelent „gúzsba kötve táncolni”, de azzal is tisztában van, hogy a felelőtlen kalandorpolitika kudarcra van ítélve. Meggyőződése volt, hogy a szocialista rendszer keretein belül is lehetett az ország javát szolgáló reformpolitikát folytatni, amiben a kezdetektől fogva részt vett.

Amikor világossá vált, hogy a rendszer maga a gátja a társadalmi, gazdasági fejlődésnek, részt vett abban a munkában, amely előkészítette a békés rendszerváltást. Nézeteit nem tagadta meg. Nem keres felmentést tévedéseire, nem magyarázkodik – levonja az elkerülhetetlen következtetéseket.

Az Éghajlat Kiadó Naplementék címmel 2018-ban jelentette meg interjúkötetét, amelyben a szerkesztő-riporter, Kovács Lajos Péter kérdéseire válaszolva tekintette át életét, munkásságát, fejtette ki véleményét aktuális hazai és nemzetközi kérdésekről. Akkor betegsége miatt már nem tudta vállalni a hosszú repülőutat, így mondanivalóját e-mailben bocsátotta a szerkesztő rendelkezésére.

A kötet szimbolikus búcsú Magyarországtól. A könyv címlapján levő fotón Iván háttal állva, a lemenő nap fényében tekint az óceánon túlra, egykori hazája felé. (A kép felesége, Radics Katalin kitűnő fotója.) A kérdésekre adott válaszai is egy gazdag életút összegzését adják – a bölcs gondolatok mellett sok mély érzést, hangulatot is felvillantva.

Ugyanez a kiadó jelenteti meg 90. születésnapjára az elmúlt három-négy év hosszabb-rövidebb írásait tartalmazó, Éljen érdekes időkben! című esszékötetet. Ez már nem szakmai eredményekről szól; írások egészen különleges gyűjteménye – útleírások, zenei élmények, hangulatok, érzések, színes történetek, érdekes események, friss reakciók a világ dolgaira. Olvasás közben sokszor az volt a benyomásom, hogy a nagy magyar emigráns írók, publicisták (Cs. Szabó László, Márai Sándor vagy a „párizsiak”: Méray Tibor, Fejtő Ferenc, Kende Péter) példáját követve nyűgözi le olvasóit csodálatos témagazdagságával, hatalmas tárgyi tudásával, műveltségével, csillogó, élvezetes stílusával. Az olvasónak kedve támad megnézni a Los Angeles-i Getty múzeumot, rákot enni Sassualitóban, meghallgatni a filharmonikusok koncertjét, végigautózni Los Angelesből Seattle-ig, szurkolni a Los Angeles Lakersnek. Hatalmas munkássága mellett számomra talán ez a kötet adott igazán részletgazdag képet Berend T. Ivánról.

Nem zárhatom ezt a köszöntő méltatást úgy, hogy ne villantsam fel Berend T. Iván néhány jellemző emberi vonását. Sportkedvelő tudós volt. Remekül kosárlabdázott, atletizált, imádott teniszezni. Noha nem volt „kocsmázó” tanár, diákjaival az egyetem falain kívül is szívesen találkozott, közvetlenségével, nyíltságával kivívta hallgatói szimpátiáját, elismerését. Humora, intelligenciája, művészet- és zeneszeretete éppoly legendás, mint baráti és kollegiális hűsége, megbízhatósága. Találkoztam vele Londonban a National Galleryben Leonardo Sziklás madonnája előtt éppúgy, mint Párizsban Gyulai Pista vendégeként az atlétikai világbajnokságon – egykori, tiszteletbeli atlétaként –, a Szajrán hajókázva és beszélgetve a világ dolgairól.

E születésnapi köszöntés és méltatás zárásaként sokak nevében szeretnék köszönetet mondani Berend T. Ivánnak munkájáért, életéért, tanításáért. Biztos lehet abban, hogy tanítványai, munkatársai, barátai világszerte megőrzik és felmutatják nagyszerű példáját, kiváló munkáját.

Maradj velünk, Iván, még sok éven át!

Békesi László